

Archipelag cierpienia. Literatura łagrowa

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Audiobook](#)
- [Mapa myśli](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Tomasz Burek, *Cały ten okropny świat: sztuka pamięci głębokiej a zapiski w "Innym świecie" Herlinga-Grudzińskiego*, „Teksty Drugie : teoria literatury, krytyka, interpretacja” 1991, nr 1/2 (7/8), s. 49–51.
- Źródło: Marek Pąckiński, *Literatura łagrowa i lagrowa – ku interdyscyplinarnej definicji gatunku*, „Napis” 2018, nr XXIV, s. 198.
- Źródło: Wałam Szałamow, *Nowa proza. Zapiski z lat siedemdziesiątych* („Nowyj mir” 1989, nr 12, s. 3, wydała I. P. Sirotinskaja), „Teksty Drugie” 2005, nr 9, s. 206.

Archipelag cierpienia. Literatura łagrowa

Źródło: domena publiczna.

Obozy na Syberii, gdzie zsyłano wrogów cara, stały się miejscem kaźni przeciwników komunizmu. Ich doświadczenia dały początek osobnemu rodzajowi literatury, która ukazywała, jak reżim odbiera ludziom podmiotowość. Już samo tworzenie tej literatury – przez pisarzy polskich oraz rosyjskich – była przejawem heroizmu, dzięki niej bowiem zachodni świat mógł zrozumieć, na czym polega sowiecki totalitaryzm i jak działa aparat terroru. Świadectwa gehenny łagrów rozwiały iluzję na temat systemu komunistycznego.

Najbardziej reprezentatywne dla literatury łagrowej, demaskujące system i poddające go gruntowej analizie, są takie utwory, jak: *Zapiski sowieckie* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego, *Archipelag Gułag* Aleksandra Sołżenicyna czy *Inny świat* Herlinga-Grudzińskiego. Ta ostatnia pozycja nawiązuje do powieści Fiodora Dostojewskiego z końca XIX wieku *Wspomnienia z domu umarłych*, poświęconej zesłaniu na Syberię.

Twoje cele

- Poznasz historię literatury łagrowej i sylwetki jej autorów.
- Prześledzisz tradycję literatury łagrowej w kontekstach polskim oraz rosyjskim.
- Określisz rolę, jaką odegrały w kulturze literackiej świadectwa sowieckiej niewoli.

Przeczytaj

O literaturze łagrowej

Przez lata cierpienia ludzi zmuszanych do niewolniczej pracy, choć były udziałem wielu, tylko sporadycznie stawały się przedmiotem zainteresowania pisarzy. W wieku XX sytuacja zmieniła się pod tym względem zasadniczo, co wynikało z faktu, że w państwach totalitarnych zesłano do obozów pracy tysiące ludzi kultury, artystów i pisarzy, czyli tych, którzy byli w stanie sugestywnie opowiedzieć o swoich doświadczeniach.

Łagry sowieckie początkowo nazywały się „obozami koncentracyjnymi”, od 1934 r. nazwa ta zaczęła ustępować jednak określeniu „obozy poprawy przez pracę”. To określenie odpowiadało sowieckiej tendencji do stosowania eufemizmów na oznaczenie wszystkiego, co rodzime. W sensie formalno-prawnym należałoby postawić łagry obok hitlerowskich obozów karnych i określać je jako „obozy karne”.

Polskie rodziny w trakcie deportacji na Syberię, 1941 rok

Źródło: domena publiczna.

To z doświadczeń obozowych wyrosła **literatura łagrowa**, leżąca na pograniczu literatury i historii, obejmująca utwory opowiadające o losach zesłańców w Związku Sowieckim, zwłaszcza tych więzionych w okresie stalinowskim z powodów politycznych. Sposób przedstawiania wydarzeń w dziełach jest pamiętnikarski i prezentuje emocjonalny stosunek do rekonstruowanej rzeczywistości w subiektywnym ujęciu.

Tym, co wyróżnia literaturę łagrową, nie są kwestie formalne, np. stylistyczne, ale tematyka i doświadczenie, które stoją u podstaw jej narodzin. Píše o tym Marek Pąkciński:

((Marek Pąkciński

Literatura łagrowa i łagrowa – ku interdyscyplinarnej definicji gatunku

Kluczem do zdefiniowania na nowo literatury łagrowej i literackich świadectw dotyczących obozów koncentracyjnych byłaby zatem nie jakaś jej cecha formalna lub genologiczna, lecz sam jej główny temat: „człowiek zlagrowany” (termin ukuty przez Tadeusza Borowskiego w jego opowiadaniach o Auschwitzu), transformacja jego kompetencji poznawczych i zmiana jego psychiki wywołana przez te doświadczenia. Można zaryzykować twierdzenie, że tego typu literatura jest w głębokim sensie humanistyczna, ponieważ obszar jej zainteresowań obejmuje nie tylko sferę doświadczenia ludzkiego, ale również to, co wobec niej zewnętrzne, co zdawało się wcześniej niewyrażalne lub było poznawczym „skandalem”.

Źródło: Marek Pąkciński, *Literatura łagrowa i łagrowa – ku interdyscyplinarnej definicji gatunku*, „Napis” 2018, nr XXIV, s. 198.

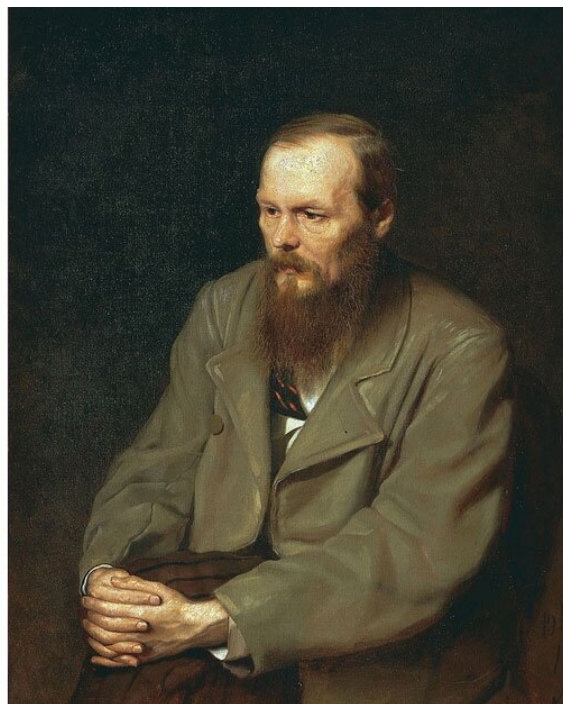
Eugeniusz Czaplejewicz wyróżnia najważniejsze cechy poetyki literatury łagrowej, do których zalicza sposób ujęcia i przedstawienia rzeczywistości łagrowej, określony w znacznym stopniu przez strukturę kompozycyjną opartą na schemacie: aresztowanie, śledztwo, sąd, wywózka do łagrów, pobyt w łagrach przerywany etapami, zwolnienie i dalsze losy. Zaznacza również, że bohater tego typu utworów zazwyczaj jest tożsamy z autorem dzieła.

Sposób ujęcia tematu daje podstawy do podziału całości twórczości łagrowej na dwie grupy:

1. utwory, które prezentują łagry jako jeden z elementów Wielkiego Mechanizmu – całościowo ujętego systemu totalitarnego, arcydziełem w tej grupie jest *Archipelag GUL-ag* Aleksandra Sołżenicyna;
2. wspomnienia łagrowe, skupione na szczegółowej obserwacji pojedynczych łagrów, np. Jercewo u Gustawa Herlinga-Grudzińskiego (*Inny świat*) bądź ich systemu opisanego zgodnie z trasą przebytych przez autora-bohatera książki etapów – przykładem są tu łagry kołymskie w relacji Anatola Krakowieckiego.

Izabella Sariusz-Skąpska zwraca zaś uwagę na to, że temat tej literatury decyduje o strukturze czasoprzestrzennej poszczególnych utworów, która sprowadza się do

wrażenia, że nie istnieje nic poza rzeczywistością łagrową, nie ma żadnego „przed i po” jest „teraz”.

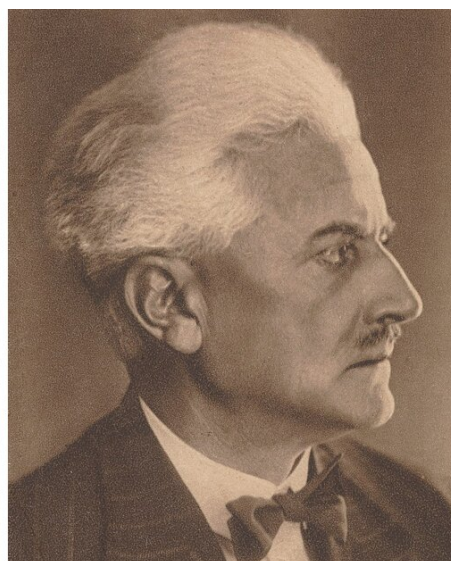

Antoni Czechow i Fiodor Dostojewski

Źródło: domena publiczna.

Początki i rozwój

Piśmiennictwo łagrowe rozwinęło się na szerszą skalę na początku lat 20. XX wieku i należało do nurtu oficjalnego pisarstwa, sławiącego osiągnięcia nowego ustroju. Samego istnienia łagrów bynajmniej nie ukrywano; przedstawiano je jako zakłady penitencjarne nowego typu, w których dokonuje się na wielką skalę resocjalizacja przez pracę.

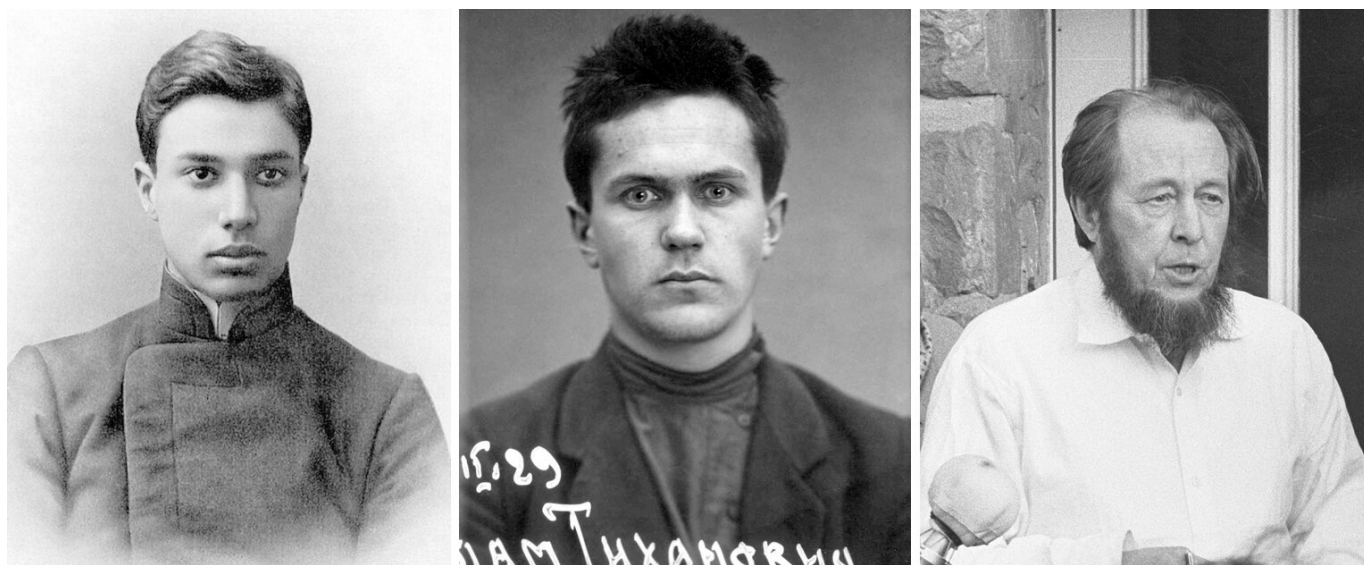

Wacław Sieroszewski, Stanisław Brzozowski i Andrzej Strug

Źródło: domena publiczna.

Do wielkich rosyjskich pisarzy, usiłujących powiedzieć prawdę o sowieckiej katordze i zsyłce, zaliczamy Borysa Pasternaka, Warłama Szalamowa czy Aleksandra Sołżenicyna, autora słynnej powieści ***Archipelag GUŁag*** (tytuł nawiązuje do nazwy Głównego Uprawnienia Łagierej – Głównego Zarządu Poprawczych Obozów Pracy; archipelag zaś jest metaforą łańcucha obozów, które rozciągały się na terenie Związku Sowieckiego niczym wyspy na morzu). Twórcy ci włożyli niemało wysiłku w obalenie utrwalonych schematów i przedstawienie prawdy na temat łagrowej rzeczywistości.

Twórcy polskiej literatury łagrowej musieli zaś przezwyciężać trudności związane z presją zakorzenionych w polskiej kulturze stereotypów, przesądających o sposobie postrzegania Rosji i literackim opracowywaniu tematyki [martyrologicznej](#).

Borys Pasternak, Warłam Szalamow i Aleksander Sołżenicyn

Źródło: domena publiczna.

Reprezentanci gatunku

Za najwybitniejsze osiągnięcie literatury łagrowej uważa się powszechnie ***Inny świat* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego**. Jest to zapewne najszerzej znana w świecie relacja z sowieckich łagrów. W kolejnych rozdziałach jesteśmy przez autora wtajemniczani w rozmaite aspekty obozowej rzeczywistości: pracę, głód, rzędy kryminalistów, sytuację kobiet, osobliwości obozowej obyczajowości seksualnej, kolejne fazy procesu wyniszczenia organizmu i utraty sił fizycznych.

Gustaw Herling Grudziński

Umiejętnie zestawiając epizody, Herling kreśli panoramę sowieckiego społeczeństwa, na którą i w późniejszych latach będzie się chętnie powoływał w swych rozważaniach o naturze ustroju komunistycznego. Zawsze na przykład będzie powtarzał, że prawdziwe nastroje ludności w totalitaryzmie są zagadką. Wszak na początku wojny, gdy imperium Stalina zachwiało się pod naporem Niemiec, widział, jak ludzie radzieccy, zdawałoby się całkowicie już ujarzmieni i zindoktrynowani, niemal jawnie demonstrowali niechęć do systemu.

Źródło: domena publiczna.

Inny świat jest utworem bardzo wyrafinowanym pod względem stylistycznym. W odróżnieniu od innych autorów Herling nie czerpie z zasobów mowy potocznej i tylko wówczas, gdy jest to absolutnie niezbędne, sięga po gwarę łagrową. Posługuje się wyrafinowanym językiem literackim o skomplikowanej składni i bogatej metaforze, wyraźnie ciężającej ku liryczności.

Bardzo charakterystyczny jest epizod z książką Dostojewskiego – właśnie *Wspomnieniami z domu umarłych* – którą ktoś w tajemnicy pożycza narratorowi. Ta lektura staje się dla niego wstrząsem, ponieważ uświadamia mu, że katorga, łagier są zjawiskami ponadczasowymi, nieomal pozbawia go nadziei i podsuwa myśl o samobójstwie.

Innym ważnym twórcą literatury łagrowej jest **Aleksander Wat**, który w momencie aresztowania we Lwowie w roku 1940 był już człowiekiem w pełni dojrzałym intelektualnie, mogącym się poszczycić dorobkiem pisarskim i przynajmniej środowiskowym rozgłosem.

Wśród książek wspomnieniowych na szczególną uwagę zasługuje monumentalny „pamiętnik mówiony” **Mój wiek** – zapis autobiograficznej opowieści, którą Wat snuł w obecności Czesława Miłosza. Swoistym suplementem do niego jest tom esejów **Świat na haku i pod kluczem**. W obu książkach tematyka sowiecka i reminiscencje z ZSRS zajmują poczesne miejsce, przy czym wątki osobiste – walka o połączenie z rodziną, także zesłaną,

opieranie się naciskom władz, usiłujących zmusić Wata do przyjęcia sowieckiego obywatelstwa, starania o powrót do kraju – splatają się z wątkiem „sowieologicznym”. Dzieło Wata wydaje się niedokończone, sprawia wrażenie kolosalnych notatek do mającej dopiero powstać syntezy.

Autor literatury łagrowej

Marek Pąckiński przytacza słowa Warłama Szalamowa, pisarza i więźnia Gułagu, autora *Opowiadań kołymskich*:

((Warłam Szalamow

Nowa proza. Zapiski z lat siedemdziesiątych („Nowyj mir” 1989, nr 12, s. 3, wydała I. P. Sirotinskaja)

Po zaszłościach zostaje dokument, ale nie jest to zwykły dokument, lecz jak *Opowiadania kołymskie* dokument zaprawiony emocjami. Taka proza – to jedyna forma literatury, która może usatysfakcjonować czytelnika XX wieku.

Po wtóre, przedstawiłem tu ludzi w szczególnie ważnym i wyjątkowym, nieopisywanym dotąd stanie, zbliżonym do stanu spoza – człowieczeństwa [...].

Moja proza przechowuje szczątki, jakie ocalały w człowieku. Czymże są te pozostałości? Czy leżą one na nieprzekraczalnej granicy, czy poza nią istnieje już tylko śmierć – duchowa i fizyczna? W tym sensie moje opowiadania można uznać za szkic [...], ale nie taki, jak *Zapiski z martwego domu*, lecz eksponujący osobowość autora, zresztą w ogóle nie ma artysty bez osobowości, indywidualnego punktu widzenia. Opowiadania to moja dusza, mój punkt widzenia, własny, tzn. jednostkowy. Na tym jednostkowym punkcie widzenia trzyma się nie tylko literatura piękna. Nie ma pamiętników – są pamiętnikarze.

Źródło: Warłam Szalamow, *Nowa proza. Zapiski z lat siedemdziesiątych* („Nowyj mir” 1989, nr 12, s. 3, wydała I. P. Sirotinskaja), „Teksty Drugie” 2005, nr 9, s. 206.

Szalamow zwraca uwagę na emocjonalność swojej prozy łagrowej – można ją wskazać jako cechę tej literatury w ogóle. Kolejną, powiązaną z nią, jest ukazanie, a wręcz wyeksponowanie autora – z jego uczuciami, osobowością, indywidualnością.

Słownik

GUłag

ros. *Главно́е управле́ние исправительно-трудовых ла́герьей, трудовых поселе́ний и мест за́ключе́ния*, Główny Zarząd Poprawczych Obozów Pracy, Osiedli Pracy i Miejsc

Uwięzienia – w ZSRR organ zarządzający 1934–56 obozami sowieckimi (łagrami); do 1946 wydział NKWD, następnie MSW ZSRR; GUłag powstał po przejęciu przez NKWD kontroli nad więziennictwem w ZSRR

łagier

obozy sowieckie, właśc. poprawcze obozy pracy, pot. łagry, ros. исправительно-трудовые ла́герьей, miejsca więzienia, odosobnienia i jednocześnie ekonomicznej eksploatacji osób oraz grup społecznych i narodowych, organizowane przez władze sowieckiej Rosji i ZSRR

totalitaryzm

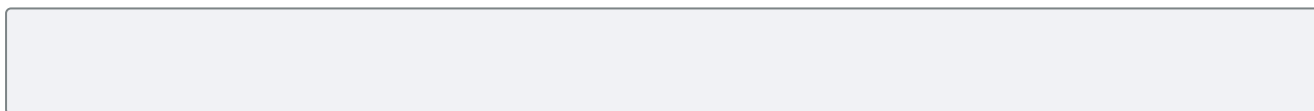
system rządów charakterystyczne dla XX-wiecznych państw, w których ambicje modernizacyjne i mocarstwowe występowały obok rozczarowania demokracją; skrajna postać rządów autorytarnych uważana za odmianę tyranii, która zapewnia rządzącym możliwość sprawowania skutecznej kontroli społeczeństwa we wszystkich aspektach życia

martyrologia

cierpienie i męczeństwo narodu lub wyznawców jakiejś religii

Polecenie 1

Zapoznaj się z treścią audiobooka, a następnie wyjaśnij, na czym polega związek *Innego świata* Herlinga-Grudzińskiego z twórczością Fiodora Dostojewskiego.

Audiobook można wysłuchać pod adresem: <https://zpe.gov.pl/b/PCA8EK800>

Tomasz Burek

***Cały ten okropny świat: sztuka pamięci głębokiej a zapiski w „Innym świecie”
Herlinga-Grudzińskiego***

Do dzieł skutecznie opierających się gatunkowemu zaszeregowaniu należy całe piarstwo Herlinga-Grudzińskiego z *Innym światem* na czele.

Swoją w dosłownym znaczeniu rewelacyjną książkę opatrzył Herling podtytułem: *Zapiski sowieckie*. Czasami przechodzi się nad owym podtytułem do porządku, jak nad oczywistością. Niesłusznie. Nawiązując do *Zapisków z martwego domu* Dostojewskiego (używany częściej tytuł polskiego przekładu: *Wspomnienia z domu umarłych*), nawiązując programowo i wielorako, bo także poprzez motta, cytaty i refleksyjne odesłania, autor *Innego świata* pragnął — to jasne — ukazać zastygnięcie i powtarzalność rosyjskiego koszmaru. Pragnął terminem „zapiski”, niby skromną klamrą, nachylić ku sobie dwie opowieści odległe w czasie a nieodległe tematem i wymową. Pragnął wreszcie przekazać w perspektywicznym skrócie tę jakość niesłychaną wiedzy, z której, „spokojnym, wytrzymałym do ostateczności głosem”, zwierzyła mu się pewnego razu współtowarzyszka obozowej niedoli, Natalia Lwowna: „że cała Rosja była zawsze i jest po dziś dzień martwym domem, że zatrzymał się czas pomiędzy katorgą Dostojewskiego a naszymi własnymi mękami”. Ale nie tylko to, nie tylko zatrzymany czas inferna, kryje się dla Herlinga-Grudzińskiego w haśle: Dostojewski. Chodzi tu ponadto o wzór księgi, o przykład pisarskich zadań i rozwiązań, o tradycję oryginalności gatunkowo-formalnej.

Zapiski z martwego domu (inaczej: *Wspomnienia z domu umarłych*) to utwór osobliwszego rodzaju. Ni to opracowany artystycznie pamiętnik, za jaki z początku uchodził, ni to fikcja fabularna, ni to reportaż środowiskowy. W skład księgi, nazwanej przez Aleksandra Hercena „pieśnią zdejmującą przerażeniem”, *Carmen horrendum*, wchodzi – jak wylicza doskonały monografista – protokolarne niemal relacje i opowiadania przerywane niekiedy komentarzem narratora, obiektywno-reportażowe, w zgoła nowoczesnym stylu, opisy zamkniętego środowiska, portrety katorżników, jak również urywki o charakterze wspomnieniowym. Nieusystematyzowane i luźne zestawienie różnorodnych elementów było ze strony Dostojewskiego zabiegiem głęboko przemyślanym. „Albowiem w utworze tym Dostojewski zamierzał przekazać możliwie najwierniej jedynie materiały, obserwacje, fakty, nie pretendując do żadnych ustaleń i wyjaśnień” – twierdzi Ryszard Przybylski. Wypadnie się z nim zgodzić. Czy jednak owa niejednolita i urywkowa forma *Zapisków z martwego domu* stanowiła – jak chce Przybylski – konsekwencję pesymizmu poznawczego autora? Nam się wydaje, że Herling-Grudziński nieco inaczej pojął wartość i nośność tej prozatorskiej struktury nowego typu, odnajdując w *Zapiskach* Dostojewskiego nie tyle manifest bezradności, ile przede wszystkim wyraz ambiwalencji i otwartości poznawczej.

Ale podtytuł *Innego świata* na jeszcze inne wskazuje powiązanie: *Zapiski myśliwego* Iwana Turgieniewa. Nieprzypadkowa to zbieżność. Popularna w literaturze rosyjskiej lat czterdziestych ubiegłego wieku forma szkicu fizjologicznego, którą rozwinął i na wyżyny podniósł w swoim cyklu myśliwskim młody Turgieniew, zrodziła się z protestu przeciw idealistycznemu i sentymentalnemu zakłamaniu, oznaczała zerwanie z emfazą, patosem i retoryką późnoromantycznego psychologizmu, zapowiadała powrót ducha do materii, do monotonnej codzienności, do bezlitosnej prozy życia. Werystyczny i naturalistyczny opis dokonywał pierwszych podbojów w głowach zaczadzonych romantyczną gorączką, przesyconych aż do mdłości miłosnymi urojeniami oraz utopiami i teorematami ideologicznymi. Za czasów Herlinga-Grudzińskiego analogiczny proces zrodził w literaturze światowej zjawisko określane mianem amerykanizmu. A wraz z amerykanizmem wrócił do łask w ostrzejszej niż dziewiętnastowieczna postaci – naturalizm, weryzm, fizjologizm. Oto tradycja odżywająca w jednej z warstw stylistycznych *Innego świata*.

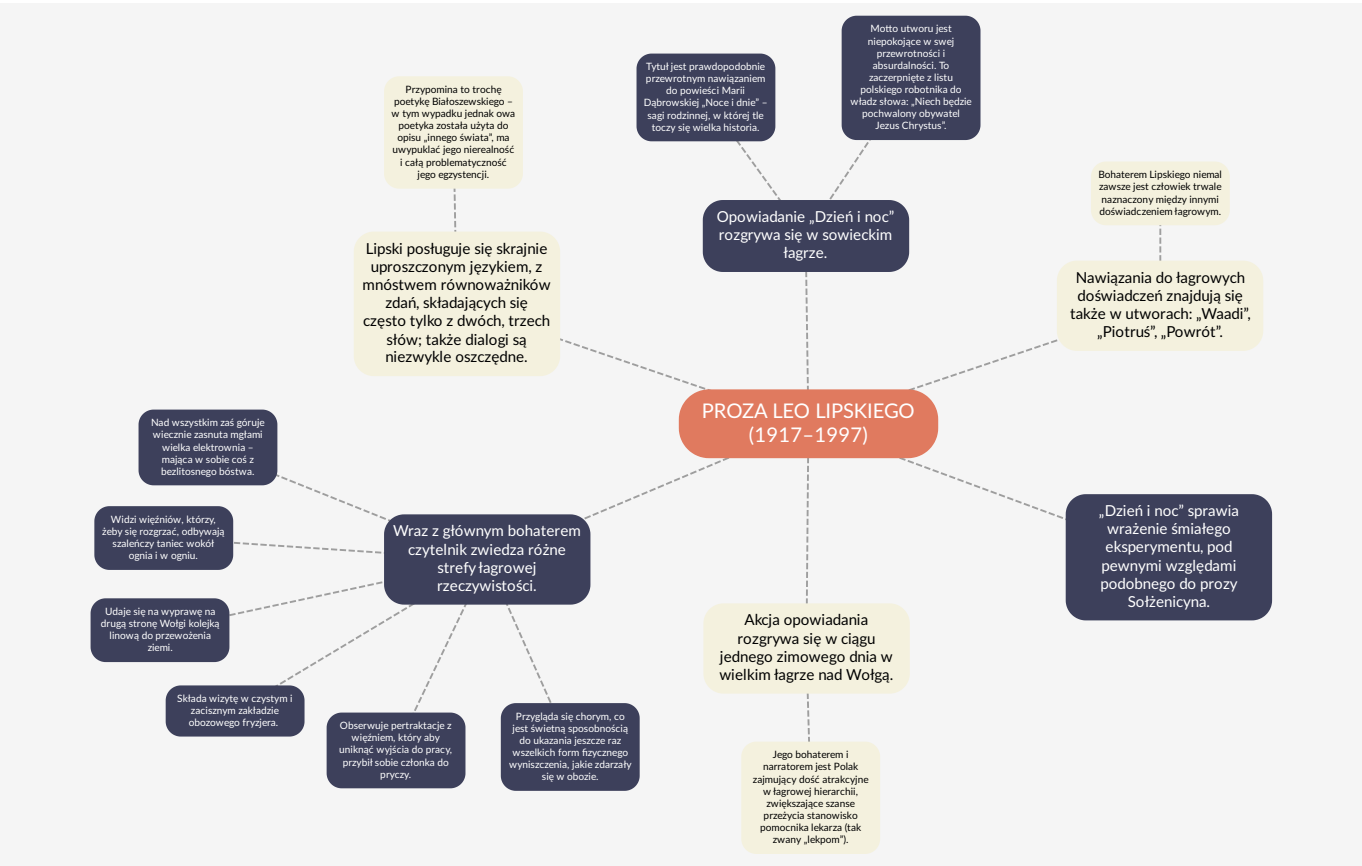
Polecenie 2

Na podstawie audiobooka określ, w jaką tradycję wpisuje się Herling-Grudziński poprzez nawiązanie w *Innym świecie* do *Zapisków myśliwego* Iwana Turgieniewa.

Mapa myśli

Polecenie 1

Zapoznaj się z mapą myśli i wyjaśnij, jak poprowadzona jest narracja w *Dniu i nocy* Leo Lipskiego oraz czemu to służy.

Polecenie 2

Wypisz funkcje języka, jakiego używa Leo Lipski w swojej prozie.

Ćwiczenie 1

Zaznacz cechy literatury łagrowej.

☐

brak schematyczności

☐

ograniczenie struktury czasoprzestrzennej do rzeczywistości obozowej

☐

narracja pamiętnikarska

☐

usytuowanie na pograniczu literatury i historii

☐

obiektywna narracja

Ćwiczenie 2

Wyjaśnij, dlaczego sylwetka autora jest istotna dla kształtu narracji oraz odbioru literatury łagrowej.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Archipelag cierpienia. Literatura łagrowa

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

2) rozpoznaje konwencje literackie i określa ich cechy w utworach (fantastyczną, symboliczną, mimetyczną, realistyczną, naturalistyczną, groteskową);

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

III. Tworzenie wypowiedzi.

1. Elementy retoryki. Uczeń:

1) formułuje tezy i argumenty w wypowiedzi ustnej i pisemnej przy użyciu odpowiednich konstrukcji składniowych;

7) odróżnia dyskusję od sporu i kłótni;

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;

4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;

10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;

11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;

12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje obywatelskie;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji.

Cele operacyjne. Uczeń:

- pozna historię literatury łagrowej i sylwetki jej autorów;
- prześledzi tradycję literatury łagrowej w kontekstach polskim oraz rosyjskim;
- określi rolę, jaką odegrały w kulturze literackiej świadectwa sowieckiej niewoli.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- dyskusja;
- mapa myśli.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w parach;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Uczniowie przed zajęciami czytają wybraną książkę – *Inny świat* Gustawa Herlinga-Grudzińskiego lub *Archipelag GUŁag* Aleksandra Sołżenicyna.

Faza wprowadzająca:

1. Nauczyciel wyświetla i odczytuje temat lekcji oraz zawarte we wprowadzeniu do e-materiału cele zajęć.
2. Uczestnicy zajęć omawiają różne postawy więźniów wobec rzeczywistości łagrowej. Dyskutują również nad porównaniem człowieka i procesów myślowych do maszyny, mechanizmu.

Faza realizacyjna:

1. Uczniowie zapoznają się z sekcją „Wprowadzenie” i „Przeczytaj”. Następnie nauczyciel prowadzi dyskusję, zadaje pytania, komentuje odpowiedzi uczniów oraz włącza się do rozmowy. Celem wymiany zdań jest zrozumienie, czym jest literatura łagrowa. Dobór pytań dostosowywany jest do dynamiki dyskusji. Mogą wśród nich znaleźć się

następujące:

- Czym charakteryzuje się literatura łagrowa?
 - Jakie są najważniejsze cechy poetyki literatury łagrowej?
 - Dlaczego twórczość łagrową można podzielić na dwie części?
 - Jakie czynniki powodują, że przeczytane w domu lektury można zaliczyć do literatury łagrowej?
2. Nauczyciel odtwarza nagranie z sekcji „Audiobook”. Uczniowie w parach wyjaśniają, na czym polega związek *Innego świata* Herlinga-Grudzińskiego z twórczością Fiodora Dostojewskiego. Następnie określają, w jaką tradycję wpisuje się Herling-Grudziński poprzez nawiązanie w *Innym świecie* do *Zapisków myśliwego* Iwana Turgieniewa.
3. Prowadzący zajęcia omawia z uczniami mapę myśli. Następnie uczestnicy lekcji indywidualnie wyjaśniają, jak poprowadzona jest narracja w *Dniu i nocy* Leo Lipskiego oraz czemu to służy. W parach natomiast wskazują funkcje języka, jakiego używa Leo Lipski w swojej prozie.

Faza podsumowująca:

1. Uczniowie indywidualnie rozwiązują ćwiczenia z sekcji „Mapa myśli”.
2. Uczniowie przygotowują cytaty obrazujące różne postawy więźniów wobec rzeczywistości w łagrze. W trakcie odczytywania cytatów i wspólnego ich omawiania jedna osoba zapisuje na tablicy notatkę podsumowującą w formie mapy myśli.
3. Wybrany uczeń podsumowuje zajęcia, zwracając uwagę na nabyte umiejętności.

Praca domowa:

1. Ernest Hemingway napisał: *...człowiek nie jest stworzony do klęski. Człowieka można zniszczyć, ale nie pokonać*. Rozważ słusność tych słów, odnosząc się do wybranych tekstów kultury. Twoja praca powinna liczyć minimum 300 słów.

Materiały pomocnicze:

- Tomasz Burek, *Cały ten okropny świat: sztuka pamięci głębokiej a zapiski w „Innym świecie” Herlinga-Grudzińskiego*, „Teksty Drugie” 1991/1-2 (7-8).
- Literackie świadectwa GUŁagu, strony internetowe Polskiego Radia oraz radiowa interpretacja *Innego świata*, Mariusz Benoit, Ninateka.

Wskazówki metodyczne

- Uczniowie mogą przed lekcją zapoznać się z multimediami z sekcji „Audiobook”, aby aktywnie uczestniczyć w zajęciach i pogłębiać swoją wiedzę.